

LEIDRAAD

tot het organiseren van

ZINVOLLE DAGBESTEDING in de NATUUR

Een realisatie van het **Platteland Plus project Zorgbossen** (ANT17/P108)

DE AUTEUR

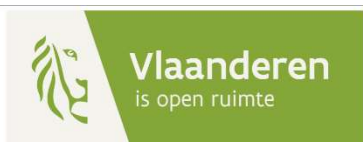
Bert Van Gils

Projectleiding P+ Zorgbossen en coördinatie onderdeel 'zinnvolle dagbesteding'

Adjunct-coördinator Bosgroep Antwerpen Zuid vzw

Tel. (0032) 33 55 09 40

Email: bert.vangils@provincieantwerpen.be

Dit project werd mede mogelijk gemaakt door cofinanciering uit Platteland Plus, bestaande uit middelen van Vlaanderen en provincie Antwerpen.

Leeswijzer

Deze bundel behandelt ervaringen vanuit het Platteland Plus project Zorgbossen, waarmee het bos een bijkomende sociale en educatieve functie wordt gegeven door het organiseren van zinvolle dagbesteding voor kwetsbare mensen in onze samenleving.

Deze tekst is niet zozeer een eindverslag dat alle realisaties van het project uitvoerig behandelt. Het is vooral opgevat **als een leidraad, inspiratiegids of draaiboek** voor mensen of (natuur)organisaties die zelf aan de slag willen met het organiseren van zinvolle dagbesteding in het bos, of in de natuur in het algemeen. Dit zonder te willen pretenderen dat de door ons voorgestelde werkwijzen de enige of dé beste zouden zijn. Deze publicatie start met een beknopte omschrijving en kadering van het project en de belangrijkste resultaten (pg. 4 tot 6). Dit louter om de lezer een goed totaalbeeld te geven op het project en achtergrondinfo rond de medewerkers en partners te verschaffen. De focus wordt daarna verlegd van wat er gerealiseerd werd naar de manier waarop deze realisaties tot stand kwamen.

Een kort woordje uitleg bij enkele begrippen die gebruikt worden in deze tekst om de leesbaarheid te verbeteren. Met '**de zorgvoorziening**' wordt bedoeld eender welke organisatie die professionele zorg aanbiedt. Dit kan dus een psychiatrisch ziekenhuis zijn, een initiatief rond begeleid samenwonen, een open of gesloten instelling, ... in de context van dit project gaat het vooral, maar niet uitsluitend, om organisaties die actief zijn in de sector van de geestelijke gezondheidszorg. Organisaties die activiteiten van zinvolle dagbesteding organiseren zijn in dit geval de Antwerpse bosgroepen en worden verder in de tekst algemeen benoemd als '**de Bosgroep**'. De activiteiten werden doorgaans begeleid door professionele zorgverleners (van de zorgvoorzieningen), zij worden benoemd als '**zorgbegeleiding**'. De deelnemers aan de activiteiten, bv. patiënten van een psychiatrisch ziekenhuis, worden benoemd als '**cliënten**'. Een term die gebruikt wordt doorheen de zorgsector gezien het minder stigmatiserend is.

De auteur van deze tekst is werkzaam bij een Bosgroep en wil er op wijzen dat hij absoluut geen professionele zorgverlener is noch wetenschappelijk onderzoeker. De uitspraken en stellingen in deze tekst moeten dan ook als dusdanig bekeken worden: ze geven de opgedane indrukken en ervaringen weer op basis van de uitgevoerde activiteiten en de conclusies die de auteur, en zijn collega's en medewerkers, daar zelf uit trekken. Het project Zorgbossen brengt twee uiteenlopende sectoren samen (natuur en zorg), waarbij weinig mensen expert kunnen genoemd worden in beide.

Deze leidraad is geschreven hoofdzakelijk vanuit ervaringen van Bosgroep medewerkers in dit project. Het is in eerste instantie dus ook toegespitst op het bereiken van andere natuurorganisaties om aan de slag te gaan met zinvolle dagbesteding met kwetsbare mensen in onze maatschappij. We hopen natuurlijk dat ook zorgvoorzieningen of organisaties en initiatieven met interesse in deze thematiek, maar niet direct gelinkt aan de natuursector, hierin waardevolle info en tips kunnen vinden. De belangrijkste aandachtspunten, tips of aanbevelingen staat in vetgedrukte tekst.

De looptijd van het project omvat ook ca. 9 maanden nadat de COVID19 pandemie uitbrak in onze regio. De auteur wil er op wijzen dat alle maatregelen opgelegd ter preventie van besmetting met COVID19 werden nageleefd. Fotomateriaal doorheen deze publicatie dateert doorgaans van voor er sprake was van COVID19 in Europa, waardoor zaken zoals afstand houden of het dragen van een mondkapje niet aan de orde waren op het moment van het nemen van de foto's.

De auteur staat absoluut open voor contact met lezers met vragen of ideeën, zeker wanneer men zelf aan de slag wil gaan met het organiseren van zinvolle dagbesteding. Contactgegevens staan vooraan deze publicatie.

Veel leesplezier!

Inhoudsopgave

LEESWIJZER	2
I. PROJECTOMSCHRIJVING en RESULTATEN	4
Aanleiding.....	4
De Bosgroepen	4
Projectpartners.....	5
Zorgvoorzieningen en cliënten.....	5
Projectresultaten.....	6
II. LEIDRAAD zinvolle dagbesteding	7
Hoe begin je eraan.....	7
Samenwerkingsverband tussen natuur- en zorgsector.....	8
Aard van de organisaties	8
Goede afspraken zijn het halve werk	8
Resultaatsverbintenis	10
Identificeren van geschikte activiteiten	10
Wijzen van samenwerking: eenmalig versus structureel.....	11
Uitvoering op terrein	12
Aanvang van de activiteit	12
Inzicht in de persoonlijke context van cliënten.....	13
Het sociaal contact	15
Motiveren en voldoening geven	15
Feedback Bosgroep en zorgvoorzieningen	17
Knelpunten en oplossingen	18
Wegwijs raken in de sectoren	18
Matchen van vraag en aanbod.....	19
Opzetten van structurele samenwerkingsverbanden	19
De trekkersrol.....	20
Aanbevelingen	21
Nawoord	22
Bijlage.....	23

Projectomschrijving en resultaten

Aanleiding

Het projectidee is ontstaan vanuit een brainstorm waarbij het uitgangspunt misschien wel het omgekeerde was van wat het meest voor de hand ligt. We vertrokken namelijk uit de vraagstelling “Hoe kunnen we onze bossen een bijkomende sociale functie geven, zodat ze meer betekenis krijgen (dan enkel op vlak van natuur en milieu) voor de samenleving?” Onderzoek wijst uit dat tijd spenderen in de natuur goed is voor de (mentale) gezondheid. Van daaruit kwamen we bij een tweede vraagstelling ‘Wie heeft het meest baat bij een ontspannende, maar nuttige activiteit in de natuur?’ kwamen we dan uit bij de meest kwetsbare mensen in de maatschappij. In dit geval in de eerste plaats bij mensen met een psychische kwetsbaarheid, gezien een fysieke beperking in de praktijk vaak ook een beperking vormt voor het uitvoeren van bosbeheerwerken.

Gezien het voor de Bosgroepen niet evident was om veel personeelstijd vrij te maken voor de ontwikkeling van dit nieuwe concept en het bovendien niet echt aansluit bij onze basiswerking, vormde dit de aanleiding tot het schrijven van een Platteland Plus project. Het projectvoorstel werd aanvaard en in oktober 2017 ging project Zorgbossen van start.

De naamgeving van het project **‘Zorgbossen’ is naar analogie met de zorgboerderijen**, een concept dat zijn waarde al uitvoerig heeft bewezen en behartigd wordt door het Steunpunt Groene Zorg, een van de projectpartners. Het werkingsgebied van het project is het grondgebied van de provincie Antwerpen. Die keuze hangt samen met de project subsidie (Platteland Plus) die provinciaal georganiseerd is. De looptijd van het project bedroeg de periode 1/10/2017 tot 30/11/2020. De oorspronkelijke looptijd was tot 31/03/2020 maar het project kreeg een aantal maanden verlenging wegens de Corona maatregelen.

Tijdens de looptijd werd een aanvullend projectje uitgewerkt en ingediend onder het toenmalige programma **‘Impulssubsidie Arbeidszorg’** bij de provincie Antwerpen. Het maakte een extra inspanning mogelijk met het bereiken van eerstelijns zorgverleners (psychologen, artsen, ...) opdat cliënten ook op individuele basis konden deelnemen aan de activiteiten van dagbesteding, zonder dat dit noodzakelijk enkel via de zorgvoorzieningen verliep.

De Bosgroepen

Bosgroepen zijn ledenverenigingen voor en door (vnl. private) boseigenaren, die ook de raad van bestuur uitmaken. De personeelsleden en vrijwilligers van de Bosgroepen ondersteunen de leden-boseigenaren met advies rond bosbeheerkeuzes, ecologie, regelgeving, etc. en staan hen ook bij tot en met de uitvoering van bosbeheerwerken zoals aanplantingen en kappingen. De leidraad daarbij is dat ze zich inzetten voor meer én beter bos in Vlaanderen. In de provincie Antwerpen zijn er vier Bosgroepen die gebiedsdekkend werken, een opsomming met hun rol binnen Zorgbossen:

Bosgroep Antwerpen Zuid vzw – promotor van het project, trekker van onderdeel dagbesteding

Bosgroep Antwerpen Noord vzw – copromotor, trekker van onderdeel schoolbossen

Bosgroep Kempen Noord vzw – copromotor

Bosgroep Zuiderkempen vzw – copromotor

In project Zorgbossen zijn de Bosgroepen de organisator van zinvolle dagbesteding in de vorm van kleinschalige bosbeheerwerken. Gezien de aard van hun basiswerking zijn er heel wat potentiële activiteiten, echter lang niet alle bosbeheerwerken zijn een geschikte activiteit voor uitvoering via zinvolle dagbesteding (zie verder). De mensen verbonden aan de Bosgroep zijn personeelsleden, maar daarnaast heeft iedere Bosgroep ook een team van vaste vrijwilligers en op provinciaal niveau een serviceploeg van bosarbeiders. De activiteiten van zinvolle dagbesteding werden op terrein begeleid door altijd minstens één personeelslid van de Bosgroep en doorgaans één of meerdere vrijwilligers.

De vierde copromotor APB Provinciaal Onderwijs Antwerpen stond tijdens het project in voor het ontwerpen en uitvoering van bos-gerelateerde projecten zoals banken, speeltoestellen, ... bij (andere) scholen en/of private eigenaren. Dit is een tweede luik van project Zorgbossen waarbij scholen en jongeren betrokken worden bij bosbeheer, dat verder in deze leidraad niet wordt behandeld.

Projectpartners

Alle projectpartners hebben een achtergrond ofwel in de natuursector ofwel in de zorgsector. Allen hebben waardevolle bijdragen gedaan aan het project. Sommigen vooral bij het uitwerken van het projectidee tot en met de opstart, zoals het Steunpunt Groene Zorg en de drie netwerken voor geestelijke gezondheidszorg (GGZ Kempen, Emergo en SaRA), andere partners vooral tijdens de uitvoering ervan (bv. Kempens Landschap vzw).

Kempens Landschap vzw is eigenaar en/of beheerder van tal van domeinen in de provincie Antwerpen die doorgaans een combinatie hebben van een natuurwaarde met een belangrijke historische waarde. Al die natuur moet uiteraard ook beheerd worden, met diverse mogelijkheden tot activiteiten van zinvolle dagbesteding.

Het **Steunpunt Groene Zorg vzw** is een organisatie die Groene Zorg als zorgvorm wil ondersteunen en hierbij de zorgboerderijen op de kaart zetten als een volwaardige versterking en verruiming van de zorgsector, die op zoek is naar zorg op maat. Dit door de cliënt te plaatsen in een natuurlijke setting midden in de samenleving. Het Steunpunt heeft erg waardevolle input gegeven al vanaf het uitwerken van het projectidee tot en met de opstart, rond het organiseren van zinvolle dagbesteding.

De **netwerken voor geestelijke gezondheidszorg** willen gepaste zorg garanderen voor complexe noden van (jong)volwassenen met een psychische kwetsbaarheid. Deze zorg sluit zo dicht mogelijk aan bij de eigen leefomgeving en vertrekt vanuit de krachten van de cliënt en diens context. De drie netwerken in de provincie Antwerpen, allen betrokken bij het project, zijn GGZ Antwerpen (SaRA), GGZ Mechelen (Emergo) en GGZ Kempen. Zij hebben tal van nuttige contacten geleverd met zorgvoorzieningen voorafgaand en bij de opstart van het project.

Zorgvoorziening en de cliënten

De deelnemende zorgvoorzieningen en cliënten zijn vooral afkomstig uit de deelsector van de geestelijke gezondheidszorg. Dit is een indirect gevolg van de aard van de activiteiten die aangeboden worden als zinvolle dagbesteding, namelijk kleinschalige bosbeheerwerken. De activiteiten op zich en de bosomgeving, waarbij we niet op de paden bleven, maken het praktisch gezien moeilijk uit te voeren door mensen met een fysieke beperking. Mensen met een mentale problematiek of beperking zijn mogelijk ook het meest gebaat met een zorgeloze dag in het bos, het uitvoeren van een fysieke activiteit en het sociaal contact dat ze daarbij kunnen aangaan.

Het profiel van de cliënten is zeer breed, gaande van mensen die worstelen met burn-out of depressie, psychoses, een opgedaan (hersen)letsel of een aangeboren beperking, etc. Het profiel van de zorgvoorzieningen is ook breed, van psychiatrische centra, centra voor algemeen welzijn (CAW), initiatieven voor begeleid wonen of voor jobcoaching. In tabel 1 een overzicht van de zorgvoorzieningen waarmee we hebben samengewerkt of die cliënten hebben doorverwezen.

Tabel 1: Zorgvoorzieningen waarmee is samengewerkt in Platteland Plus project Zorgbossen

Zorgvoorziening	Afdeling of themawerking	Locatie vestiging
Emmaus vzw	Revalidatiecentrum Pastel - Natuuratelier	2800 Mechelen
Emmaus vzw	PC Bethanië - Natuur en dieren	2980 Zoersel
Zorggroep Multiversum	Knoop 1	2640 Mortsel
vzw 't Kader Route 11		2300 Turnhout
Flegado vzw	Jobcoaching	2870 Puurs-Sint-Amands
Emmaus vzw	PVT Schorshaegen	2570 Duffel
CAW Boom-Mechelen-Lier	Buddy- en vrijwilligerswerking	2800 Mechelen
WEB vzw		2300 Turnhout
Emmaus vzw	Klavier - Zwart Goor	2330 Merksplas
VIBO BLO De Ring		2300 Turnhout
KIDS vzw	KIDS Wolfsdonk	3201 Langdorp

Behaalde resultaten

In oktober 2017 ging het project van start met als doelstelling onder meer het bereiken van 250 mensdagen aan dagbesteding, waaronder een tiental structurele samenwerkingsverbanden met zorgvoorzieningen. Vanaf januari 2018 werden al de eerste activiteiten van zinvolle dagbesteding uitgevoerd op terrein. Het ging sindsdien vlot vooruit tot begin maart 2020 COVID19 en de daarbij horende maatregelen roet in het eten gooiden. Het organiseren van zinvolle dagbesteding onder Corona maatregelen, rekening houdend bovendien met de kwetsbaarheid van de deelnemers, is absoluut niet vanzelfsprekend. Voor het bereiken van de projectresultaten op zich was dit gelukkig geen ramp, we hadden tegen dan al 278 mensdagen aan zinvolle dagbesteding gerealiseerd en daarmee de belangrijkste doelstelling behaald. Tegen het einde van de projectperiode stond de teller finaal op **286 mensdagen**, een resultaat bereikt in **samenwerking met 11 (afdelingen van) zorgvoorzieningen**. Het had zeker meer kunnen zijn als COVID19 niet onverwacht was opgedoken.

Het **opzetten van een structurele samenwerking is 'slechts' 6 keer gelukt**, op een beoogd aantal van 10 keer. Het is natuurlijk ook de vraag wat men wel of niet verstaat onder een structurele samenwerking. In dit geval is er gekozen voor een objectief criterium namelijk wanneer er effectief een overeenkomst is afgesloten voor een herhaaldelijke of regelmatige samenwerking. Nochtans is er met meerdere zorgvoorzieningen (soms zeer) regelmatig samengewerkt in de praktijk, bv. met Multiversum, PC Bethanië, maar ging het daar telkens om 'eenmalige' samenwerkingen. De moeilijkheid om tot meer structurele samenwerkingen te komen, lag hem vooral in het vinden van voldoende geschikte activiteiten op haalbare afstand van de zorgvoorziening én met de uitvoering mogelijk binnen een korte periode, met de nodige begeleiding door de Bosgroep.

De **ontwikkeling van deze leidraad** is uiteraard ook een belangrijk resultaat van het project.

De Bosgroepen hebben de intentie om de ontwikkelde samenwerkingsverbanden verder te zetten na afloop van het Zorgbossen project en dus zinvolle dagbesteding in de vorm van kleinschalige bosbeheerwerken te blijven organiseren. Uiteraard staan ze ook open voor nieuwe samenwerkingen met geïnteresseerde zorgvoorzieningen.

LEIDRAAD

tot het

organiseren van **zinnvolle dagbesteding in de natuur**

Hoe begin je eraan?

Het organiseren van zinnvolle dagbesteding in de natuur voor kwetsbare mensen in onze samenleving, vergt in de meeste gevallen een samenwerking tussen een actor uit de natuursector en eentje uit de zorgsector. Bij aanvang kan men worstelen met het probleem van 'de kip of het ei', waar begin je eerst mee? Geschreven vanuit onze eigen beleving, als organisatie uit de natuursector, wisten we niet meteen hoe en welke zorgvoorzieningen te contacteren. De vraag was ook: starten we met het verzamelen van mogelijke beheerwerken voor uitvoering via dagbesteding om daarmee naar een zorgvoorziening te stappen en het risico te lopen dat de activiteiten bij nader inzien helemaal niet geschikt blijken, of er simpelweg geen mogelijkheden bestaan bij zorgvoorzieningen in die regio voor dagbesteding in die vorm? Of eerst contact opnemen met een zorgvoorziening, hen warm maken voor het concept om er dan later bij uit te komen dat er in die regio eigenlijk weinig (geschikte) activiteiten voorhanden zijn? Bij aanvang is enig doorzettingsvermogen soms nodig, laat je niet ontmoedigen bij een tegenvaller zelfs als dat gebeurt bij de eerste uitvoering van dagbesteding op terrein. Een mooie quote die hier van toepassing is (Winston Churchill):

"Success is not final. Failure is not fatal. It's the courage to continue that counts."

(Succes is niet voor altijd. Falen is niet fataal. Het is de moed om door te gaan die telt.)

Het kan geen kwaad om eens wat risico te nemen en iets nieuw te proberen. Met dit project gingen de Bosgroepen in het begin ook buiten hun comfortzone maar met aanmoediging uit diverse hoeken (natuur én zorgsector) en een beetje doorzettingsvermogen is het uitgegroeid tot iets moois!

*Teamwork is plezant en soms ook gewoon noodzakelijk om zwaar werk gedaan te krijgen.
Ook het organiseren van zinnvolle dagbesteding in de natuur doe je niet alleen.*

Een eerste tip is om te starten is te **vertrekken vanuit de eigen werking**. Zet eerst voor je eigen organisatie en werking het één en ander van ideeën op papier rond wat mogelijk is en trek daarmee naar (een) mogelijke partner(s) om een samenwerking te bespreken. Een tweede tip is **daar te beginnen zoeken (naar partners) waar de stap naar samenwerking het kleinst is**. Een zorgvoorziening die al een werking kent waarbij de cliënten kunnen deelnemen aan groenbeheer op de campus, heeft al ervaring - en mogelijk zelfs het nodige werkmateriaal - om de activiteiten ook naar 'buitenshuis' uit te breiden. Omgekeerd kan een natuurorganisatie die al beheerwerken organiseert via vrijwilligerswerking, die mogelijk vrij eenvoudig uitbreiden naar zinvolle dagbesteding. Ook is het nuttig om **aan te kloppen bij koepelorganisaties of netwerken**, zoals de netwerken voor geestelijke gezondheidszorg. Zij kunnen je doorverwijzen naar die organisaties en personen waarmee samenwerking het meest aangewezen lijkt. In het volgende tekstdeel gaan we dieper in op het organiseren van samenwerking tussen een natuur- en zorgorganisatie.

Het samenwerkingsverband tussen natuur- en zorgsector

Aard van de organisaties

Op vlak van de 'aanbod zijde' lagen de organisaties binnen dit project rond het organiseren van dagbesteding op voorhand vast: de vier Antwerpse Bosgroepen aangevuld met partner Kempens Landschap. Er waren al voor de eigenlijke start van het project, contacten gelegd met de zorgsector. In eerste instantie met de drie netwerken voor geestelijke gezondheidszorg en via hen ook met enkele zorgvoorzieningen zoals Psychiatrisch Centrum Bethanië (Zoersel). In de sector van de geestelijke gezondheidszorg bleken heel wat zorgvoorzieningen bijzonder geschikt en geïnteresseerd in het aanbod van de zinvolle dagbesteding in de natuur. Tijdens de uitvoering van het project zijn daar ook diverse andere organisaties bijgekomen: buitengewoon onderwijs (VIBO De Ring, Turnhout), initiatieven van zelfstandig wonen (PVT Schorshaegen, Duffel), organisaties rond het activeren van mensen voor de arbeidsmarkt (Route 11, Turnhout), enz.

Goede afspraken zijn het halve werk

Een vlotte samenwerking veronderstelt het maken van goede afspraken en het creëren van de juiste verwachtingen van alle partijen, dat is in dit geval niet anders. Dit wordt best goed voorbereid door een lijstje te maken met vragen en verwachtingen en dit samen te bespreken. Naast voor de hand liggende vragen zoals om welke beheerwerken het gaat en wanneer cliënten tijd kunnen vrijmaken voor een dagbesteding buitenshuis, hieronder een (niet-limitatieve) lijst van mogelijke vragen en aandachtspunten daarbij:

Hoe steekt de begeleiding in elkaar, tijdens de dagbesteding op terrein?

Aandachtspunten: voorzien zowel zorgvoorziening als natuurorganisatie begeleiding op terrein? Indien de zorgvoorziening onvoldoende begeleiding kan vrijmaken en inschat dat cliënten hier geen nood aan hebben, is het aangewezen om toch een GSM nummer uit te wisselen met iemand van de zorgvoorziening die op moment van de dagbesteding ook effectief bereikbaar zal zijn, voor eventuele problemen.

Wie voorziet het nodige werkmateriaal?

Aandachtspunten: dit lijkt een erg voor de hand liggende vraag maar ze gaat breder dan je zou verwachten. Hebben de cliënten zelf beschikking over geschikte werkkledij bv. laarzen,

werkhandschoenen, ... ? Worden zij hier tijdig aan herinnerd voor aanvang van de activiteit? Is er reserve voorzien voor mensen die dit vergeten mee te brengen of niet hebben?

Hoe is het vervoer geregeld van en naar de locatie van dagbesteding?

Aandachtspunten: staan de cliënten zelf in voor hun vervoer of voorziet de zorgvoorziening gezamenlijk vervoer? Een knelpunt kan zijn dat vele bos- en natuurgebieden minder goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer.

Zijn de nodige verzekeringen afgesloten?

Aandachtspunten: is er een verzekering voor schade aan derden en/of ongevallen? Natuurorganisaties kunnen een verzekering aangaan voor (occasionele) vrijwilligers, zorgvoorzieningen zijn vaak ook verzekerd voor een daguitstap met de cliënten. Vraag voor de zekerheid na bij de betreffende verzekeraar(s) of het nodige gedekt is.

Wat zijn de verwachtingen bij de samenwerking?

Aandachtspunten: zijn er verwachtingen naar vergoeding van gemaakte onkosten (bv. vervoer), wordt er verwacht dat de beheerwerken die dag volledig uitgevoerd raken, enz. De Bosgroepen stelden hiertoe een "overeenkomst dagbesteding" op (zie Bijlage 1).

Zijn er algemeen aandachtspunten bij het samenwerken met de doelgroep?

Aandachtspunten: mogen er foto's genomen worden van de aanwezige cliënten op de activiteiten, veronderstelt het samenwerken met de doelgroep van cliënten bepaalde aanpassingen aan de activiteit of in het gedrag van de begeleiding, ...

Voor het maken van foto's vraagt men toestemming aan de deelnemende cliënten.

Bv. een opname in een psychiatrisch ziekenhuis kan stigmatiserend werken.

Indien men de tijd heeft, is het kennismaken met de doelgroep en de zorgvoorziening een pluspunt bv. door eens deel te nemen aan een activiteit met cliënten op de campus van de zorgvoorziening.

Resultaatsverbintenis

De Bosgroepen gaan een schriftelijke overeenkomst aan met de boseigenaar alvorens beheerwerken uit te voeren en zien dit uiteraard als een verbintenis waar zij verantwoordelijkheid in nemen. **Deze resultaatsverbintenis werd echter op geen enkele wijze doorgeschoven of opgelegd aan de deelnemende cliënten of zorgvoorzieningen.** In de praktijk betekent dit dat de Bosgroep altijd een alternatieve oplossing heeft voor uitvoering van het betreffende bosbeheerwerk, indien dit via zinvolle dagbesteding niet volledig uitgevoerd raakt. Gezien de Bosgroepen jaarlijks een groot aantal bosbeheerwerken (laten) uitvoeren en hiertoe diverse mogelijkheden en contacten hebben, inclusief een raamcontract met sociale economie en een eigen serviceploeg, is dit voor hen geen probleem. Het is mogelijk wel een belangrijk aandachtspunt voor andere organisaties die zinvolle dagbesteding in de vorm van bos- of natuurbeheerwerken willen organiseren.

Een belangrijke tip ook: voor aanvang van de activiteit, pin je niet vast op een gewenst resultaat voor die dag. Dit hangt teveel af van moeilijk in te schatten factoren en dan vooral, hoeveel mensen er komen opdagen. De psychische kwetsbaarheid maakt dat dit erg moeilijk te voorspellen is.

Identificeren van geschikte activiteiten

Een zinvolle dagbesteding is een “nuttige” activiteit uitgevoerd door personen die, tijdelijk of permanent, niet terechtkunnen op de reguliere arbeidsmarkt. Het betreft geen tewerkstelling en is bijgevolg onbezoldigd. Hiermee onderscheidt dagbesteding zich van vele andere, evenzeer waardevolle initiatieven binnen de sociale arbeid en tewerkstelling. Op dit laatste zetten de Bosgroepen ook al vele jaren in, met een raamcontract voor het uitvoeren van arbeid ook in de vorm van bosbeheerwerken bij de leden-eigenaren.

De Antwerpse Bosgroepen voeren samen jaarlijks vele honderden beheerwerken uit in de bossen van hun leden. Keuze genoeg om activiteiten voor zinvolle dagbesteding uit te voeren zou je denken, maar uiteraard is niet ieder beheerwerk daarvoor geschikt. Het spreekt voor zich dat **iedere vorm van machinale werken al uitgesloten is**. Dit niet enkel omwille van de noodzaak tot opleiding voor een oordeelkundig gebruik van de machine, maar daarnaast ook de risico's op lichamelijke of stoffelijke schade die het gebruik van machines zo goed als altijd met zich meebrengt. Daarnaast moeten de beheerwerken kunnen uitgevoerd worden ofwel zonder voorkennis en opleiding ofwel moet deze onder deskundige begeleiding op korte tijd en al doende aangeleerd kunnen worden. Ook de natuur moet immers gediend zijn met het eindresultaat!

De auteur van deze tekst kiest er voor om verder niet te uitvoerig in detail te gaan welke activiteiten wel of niet geschikt zijn als zinvolle dagbesteding door cliënten, zonder voorafgaande opleiding. Met wat gezond verstand is het doorgaans echt niet zo moeilijk om dit goed in te kunnen schatten. Als er twijfel bestaat dan is het aangewezen om dit te bespreken met een professioneel zorgverlener, in het beste geval de zorgbegeleiding van de voorziening waarmee men effectief wil samenwerken. Een niet-limitatieve lijst van bosbeheerwerken die uitgevoerd zijn onder de noemer van project Zorgbossen: het ruimen van takken en maken van takkenwallen (met snoeihout, dood hout, kruinhout na exploitatie), het onderhouden en snoeien langs wandelpaden in het bos, manueel bestrijden van exoten (Amerikaanse vogelkers en Japanse duizendknoop) uiteraard zonder het gebruik van chemische stoffen, het aanbrengen van wildbescherming bij waardevolle zaailingen, het verzamelen en afvoeren van maaisel rondom een bospoel, het knippen van opschot van bomen en struiken op plekken die open moeten blijven in het bos, enz.

Een zeer dankbare activiteit voor zinvolle dagbesteding zijn aanplantingen. Dit zowel van bosranden, kleine stukken bos of verjongingsgroepen. Het gebruikte bosplantsoen zijn gewoonlijk kleine bomen en struiken - ordegrootte 100cm hoog en zeer beperkt van gewicht en omvang - waardoor het graven van een kleine plantput volstaat en het fysieke werk bijgevolg niet té zwaar is. Bovendien is de voldoening én ook de maatschappelijke appreciatie van het planten van bomen en struiken met de bedoeling deze te laten uitgroeien tot een mooi bos of bosrand, vaak erg groot.

Het aanplanten van jonge bomen is een activiteit bij uitstek als zinvolle dagbesteding.

Wijzen van samenwerking: eenmalig versus structureel

Reeds van bij aanvraag van het project is dit onderscheid gemaakt. Zorgvoorzieningen zijn regelmatig vragende partij om op een meer structurele wijze samen te werken, bv. een vaste dag in de week gedurende een bepaalde periode. Het geeft structuur in de samenwerking - voor henzelf en de cliënten – en meer efficiëntie in het organiseren. Een eenmalige samenwerking kan interessant zijn als kennismaking, met elkaar en met het concept.

Bij een structurele samenwerking is het sociaal contact vaak groter. De deelnemers en begeleiding leren elkaar bij opeenvolgende samenwerkingen beter kennen, ook de voldoening na de activiteit lijkt op die manier te groeien met de tijd. Een structurele samenwerking is echter slechts mogelijk onder enkele randvoorwaarden. In dit project bleek vooral de 'aanbod' zijde van mogelijke activiteiten voor zinvolle dagbesteding daarin bepalend te zijn. Het moet mogelijk zijn om op relatief beperkte afstand van de locatie van de zorgvoorziening een voldoende aanbod te hebben van geschikte activiteiten. Het omgekeerde geldt ook: op de plaats waar er voldoende aanbod is van geschikte activiteiten moet er natuurlijk ook voldoende ruimte en vraag zijn in de agenda van de zorgvoorzieningen voor een dergelijke uitvoering.

Sociaal contact is belangrijk – hier wordt gewerkt als team om natuurlijke verjonging van zomereik op te sporen en te beschermen tegen vraat door ree, met een plantkoker

Uitvoering op terrein

Aanvang van de activiteit

Bij aanvang van het uitvoeren van de dagbesteding is het nuttig om aandacht te besteden aan enkele zaken. Wij starten altijd met ons zelf en de Bosgroep als vereniging kort voor te stellen, indien dat aan die specifieke groep bij voorgaande activiteit nog niet gebeurd was. Vervolgens de aard van de werken uit te leggen, de materialen te tonen én vooral ook **de redenen toelichten waarom we de activiteit uitvoeren, wat de voordelen zijn voor het bos en de natuur**. Tenslotte worden **eventuele risico's of gevaren overlopen** bij het uitvoeren van de activiteit, bv. dat met het verplaatsen van lange takken men moet uitkijken om geen andere mensen te raken, dat het terrein onstabiel of plaatselijk erg modderig is, er ergens een diepe gracht aanwezig is, enz. Met de zorgbegeleiding wordt ook een **afsprakenblad ondertekend** (zie Bijlage 1, de 'overeenkomst dagbesteding') en eventuele specifieke aandachtspunten bij één of meerdere cliënten kort besproken.

Inzicht in de persoonlijke context van cliënten

Voor de uitvoering van bepaalde bosbeheerwerken, zeker in het geval van deelnemers met een psychische uitdaging of beperking, is het **soms nuttig of zelfs noodzakelijk om voorkennis te hebben over de persoonlijke beperking om probleemsituaties te vermijden**. Bv. bij mensen met een verslavingsproblematiek dient erop gelet te worden dat ze niet onder invloed zijn tijdens het uitvoeren van de activiteit, wat mogelijk risico's met zich meebrengt. Er zijn soms ook minder voor de hand liggende zaken die problematisch kunnen zijn, bijvoorbeeld als iemand overgevoelig is voor harde of scherpe geluiden. Stel dat een activiteit een voorbereidende stap nodig heeft in de vorm van kettingzaagwerk dan is het dus best dat dit op voorhand volledig uitgevoerd is voordat men met de dagbesteding start met de persoon in kwestie. Of voor iemand die lijdt onder psychoses en daarbij de neiging heeft om weg te lopen, maakt de omgeving waarin er gewerkt wordt een verschil: zijn er drukke wegen of een kanaal nabij (nadeel), is het bos waar gewerkt wordt afgesloten met een omheining (voordeel), enz. Kennis van en inzicht in de persoonlijke problematiek kan een voordeel zijn en soms een noodzaak om de dagbesteding op een vlotte en veilige manier te laten doorgaan.

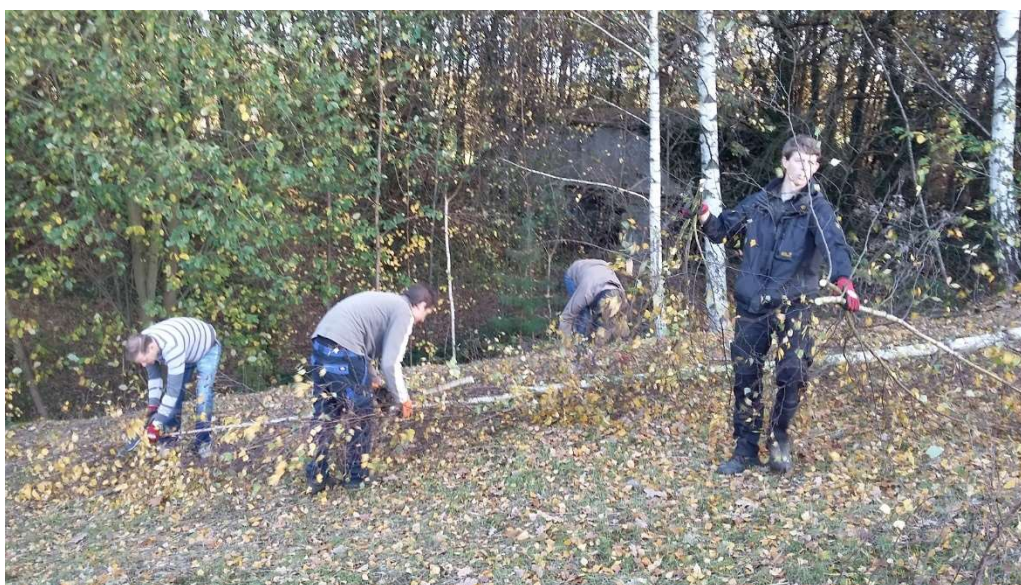
Maar ... **het hebben van deze info brengt ook niet onbelangrijke nadelen met zich mee**. Ten eerste gaat het vaak om zeer persoonlijke zaken waar mensen moeite mee kunnen hebben om ze te delen met anderen, zeker als het gaat om mensen die ze nog niet kennen. Soms gaat het over zaken waar enig stigma over bestaat. Bovendien is het ook beter als de problematiek niet gekend is door de Bosgroep begeleiders van de activiteit opdat men onbevooroordeeld kan blijven en met open geest het (sociaal) contact aangaat met de cliënten tijdens de dagbesteding. Dit sociaal contact is immers van groot belang. Een vooroordeel is sneller gemaakt dan men beseft en gaat verder dan vanzelfsprekende voorbeelden zoals ten opzichte van mensen die strafbare feiten hebben gepleegd zoals diefstal of geweldpleging. Moeilijk te vermijden zijn vooroordelen die voortkomen uit "medelijden". Cliënten in de geestelijke gezondheidszorg hebben vaak een combinatie van persoonlijke uitdagingen en problemen, niet zelden komt er bv. ook armoede bij kijken. Een vooroordeel dat eenvoudig kan ontstaan, is dat men te doen heeft met een zeer hulpbehoevend iemand, om het grofweg te zeggen: een 'sukkelaar'. Terwijl dit misschien helemaal niet van toepassing is op de persoon en al zeker niet tijdens het uitvoeren van de zinvolle dagbesteding. De vorming van dit type van vooroordelen is soms moeilijk te voorkomen eenmaal men 'teveel' info heeft over iemands achtergrond! En het vormt wel degelijk een probleem om iemand als volledig gelijkwaardig te beschouwen en vanuit die visie het sociaal contact aan te gaan tijdens een activiteit.

Bij dit project hebben we de **noodzaak aan 'voorkennis' over cliënten ingeschat** als volgt: als de dagbesteding op terrein (ook) begeleid werd door professionele zorgverleners die vertrouwd zijn met de cliënt dan hoeft de Bosgroep niet noodzakelijk kennis te hebben van diens persoonlijke beperking of problematiek. De zorgbegeleider schat zelf in welke aandachtspunten en info hij of zij communiceert naar de Bosgroep, ruim op voorhand of kort voordat de activiteit start. We hebben in de looptijd van dit project op deze manier de voorkeur ontwikkeld om zo weinig mogelijk voorkennis rond cliënten te vragen of verkrijgen, tenzij dit als noodzakelijk werd ingeschat door de zorgbegeleiding. In de praktijk is gebleken dat de zorgbegeleiders dit zeer goed kunnen inschatten, we werden zelden geconfronteerd met onverwachte risico's laat staan dat er zich effectief problemen hebben voorgedaan.

Het onderscheid tussen bosgroepmedewerker, cliënt en zorgbegeleiding valt tijdens de activiteit grotendeels weg. In de natuur is iedereen gelijkwaardig.

Vanaf 2019 waren er ook af en toe **cliënten die zich op individuele basis zich hebben aangemeld** bij het project en deelgenomen hebben aan dagbesteding, doorgaans op doorverwijzing via psycholoog of CAW. In die gevallen werd door de Bosgroep eerst gepolst bij de instantie of hulpverlening die hen de weg had gewezen, of er belangrijke zaken waren om rekening mee te houden bij het organiseren van activiteiten met en voor deze personen. Bovendien hebben we, met mensen die zich individueel aanmeldde, altijd **een eerste kennismakingsgesprek** gehad voorafgaand aan de activiteit van dagbesteding. Dit gebeurde in een zeer ontspannen sfeer en zo mogelijk in persoon, soms enkel telefonisch. De tijd nemen voor een kennismakingsgesprek had verschillende voordelen: zo had de cliënt een duidelijker beeld van wat de activiteiten inhouden en kon hij of zij zelf aangeven of er daarbij aandachtspunten zijn en – wellicht het belangrijkste van al – had de cliënt een eerste (één op één) contact en aanspreekpunt. Dit neemt onzekerheid weg en bouwt een vertrouwensband op.

Het verwijderen van opschot van berk op een open plek, op het fort van Duffel

Het sociaal contact

Voor veel cliënten is het sociaal contact tijdens het uitvoeren van een zinvolle dagbesteding even belangrijk, soms zelfs belangrijker, dan de activiteit op zich. Het lijkt dat enkel al het sociaal contact, aanvullend op dat wat er is met de zorgverleners in de zorginstelling, een grote waarde kan hebben.

Er zijn minstens twee manieren waarop dit sociaal contact kan bevorderd worden. Ten eerste door de **begeleiding bij de activiteit – in dit project het Bosgroep personeel en vaste vrijwilligers – bewust te maken van het belang** ervan, waardoor zij net iets meer moeite doen hiervoor. Daarnaast door extra mogelijkheden tot sociaal contact te creëren. Bij het project Zorgbossen werd bij iedere activiteit wat **extra aandacht besteed aan de pauze momenten**. Bijvoorbeeld door op voorhand een mooie plek uit te zoeken in het bos, ter plaatse iets van drank en versnapering te voorzien, pauzemomenten wat langer te maken dan anders, op dat moment de boscijneraar of beheerder langs te laten komen, de eigenaar te vragen om een jachthut of vakantiewoning open te stellen voor de pauze, enz.

Het pauze moment is belangrijk voor sociaal contact – in dit geval heeft de boscijneraar zich uitgesloofd door de infrastructuur open te stellen, warme soep te voorzien, enz. Dat wordt gesmaakt!

Motiveren en voldoening geven

Voor een stukje is het eigen aan de activiteit op zich hoe vanzelfsprekend het is om er eenvoudig voldoening uit te halen. De meeste mensen halen meer voldoening bv. uit het snoeien van takken langs een wandelpad of het planten van bomen en struiken, eerder dan uit het ruimen van zwerfpuil of afvoeren van maaisel. Op dat punt hebben we als organisator van een dagbesteding weinig invloed, behalve dat we erover kunnen waken dat bij structurele samenwerkingen we voldoende variatie voorzien en afwisseling met activiteiten die sneller of meer voldoening geven.

Er zijn gelukkig veel meer aspecten bij het uitvoeren van dagbesteding waarop de organisator en begeleiding wel invloed heeft op het creëren van motivatie en voldoening bij de deelnemende cliënten. Bij aanvang van de activiteit is het belangrijk even tijd te nemen om **het doel en het nut van de beheerwerken uit te leggen**, eventueel het groter kader waarbinnen ze passen. Hou de uitleg wel kort en begrijpelijk, voor vele cliënten kan dit de eerste keer zijn dat ze kennismaken met natuurbeheer.

Belangrijk ook is **het motiveren van mensen tijdens het uitvoeren van de activiteit**: door hen een compliment te geven over de uitvoering, hen te wijzen op de goede vooruitgang van de beheerwerken, enz. Als men werkt in de buurt van een wandelweg of fietspad, of een openbaar toegankelijke plaats, is het soms mogelijk om **toevallige passanten te betrekken** en uit te leggen wat er aan het gebeuren is. Dit gaf bij uitvoering van beheerwerken bij het Zorgbossen project meermaals erg spontane en positieve reacties.

Op het einde van de activiteit kan je **samen een infopaneel plaatsen** dat de aard en reden van de beheerwerken omschrijft maar ook de zorgvoorziening en/of afdeling vermeldt en bedankt. Eventueel kan je daar nog verder in gaan en een link vermelden naar sociale media waar mensen meer info vinden en hun appreciatie kunnen uiten. Uiteraard kan een infopaneel enkel op plaatsen waar het mogelijk en toepasselijk is, bv. bij locaties die openbaar toegankelijk zijn, met toestemming van de eigenaar en beheerder, enz. Tijdens het Zorgbossen project bleven deze infopanelen tijdelijk aanwezig, doorgaans enkele maanden. Met het einde van de activiteit hoeft het motiveren van de cliënten niet te stoppen. Het kan ook leuk zijn om **achteraf enkele foto's en ervaringen te delen**, via sociale media of via de zorgbegeleiding.

Tot slot is ook de **appreciatie van de beseigenaar of beheerder** voor de uitgevoerde werken een pluspunt om voldoening te creëren. Sommigen waren ook bereid om zelf mee te helpen tijdens de uitvoering van de activiteit, of anders even een kijkje te komen nemen in de loop van de dag. Dit werd altijd erg geapprecieerd door de cliënten.

*Het maken en delen achteraf van een groepsfoto bevordert de voldoening na de activiteit.
Vraag wel toestemming aan de cliënten voor het nemen van foto's!*

Feedback van ervaringen met dagbesteding

Project Zorgbossen heeft een concept van zinvolle dagbesteding in de natuur uitgewerkt en heeft heel wat kunnen realiseren op terrein qua activiteiten. Maar wat vonden de zorgvoorzieningen, de zorgbegeleiding en cliënten, Bosgroep medewerkers en hun vrijwilligers er zelf van? De hieronder beschreven indrukken en feedback is enerzijds gebaseerd op wat er werd vermeld door projectpartners op het slotoverleg van het project (12 november 2020), aangevuld met feedback die tijdens de looptijd van het project gevraagd of gegeven werd. Ook hieruit kan men lessen trekken voor het organiseren van zinvolle dagbesteding in de natuur.

Ervaringen vanuit de Bosgroepen

Algemeen zijn de ervaringen met het organiseren van dagbesteding in de natuur zeker positief en er zijn goede relaties opgebouwd met organisaties en zorgvoorzieningen voor de toekomst. Er zijn natuurlijk ook werkpunten. Niet alle Bosgroepen hebben even veel succes gehad in het aanbieden van zinvolle dagbesteding. In sommige regio's is het tijdens de looptijd van het project jammer genoeg weinig tot effectieve samenwerking gekomen. Wat hiervoor de reden is, weten we niet goed. Er zijn wel degelijk pogingen tot contact met zorgvoorzieningen geweest in die betreffende regio's.

Voor sommige Bosgroep vrijwilligers vroeg het begeleiden van een Zorgbossen activiteit een verandering in de mindset. Voor een aantal onder hen is het werken op zich in de natuur een vorm van ontspanning en geldt dat hoe meer werk er verzet wordt, hoe meer voldoening zij daaruit halen. Bij een Zorgbossen activiteit is het sociale aspect erg belangrijk en wordt het werktempo daaraan wat aangepast, wat dus ook een aanpassing vroeg in de instelling van de begeleiding.

Tot slot is het natuurlijk leuker werken voor de begeleiding als de cliënten ook gemotiveerd zijn. Het is belangrijk dat zij zelf kiezen voor de activiteit en niet 'op sleeptouw' genomen worden. Gelukkig was het aantal minder goede ervaringen op dit vlak zeer beperkt.

Ervaringen vanuit de zorgvoorzieningen

De algemene indruk is positief tot zeer positief. Het is voor de zorgvoorziening aangenaam dat activiteiten door een externe partij georganiseerd worden, met de nodige (werk)materialen en omkadering voorzien en dit zonder een kostprijs. Ook zij gaven nog aandachtspunten mee. Ze merken op dat een project als dit, staat of valt met een of enkele personen die een trekkersrol vervullen. Wat gebeurt er wanneer die personen wegvallen? De activiteiten moeten qua inhoud en omvang aangepast zijn aan de doelgroep. Het is een enkele keer gebeurd dat de uitdaging wat groter mocht zijn, het omgekeerde kan ook maar werd niet ervaren tijdens de looptijd van het project.

Het is voor zorgvoorzieningen soms moeilijk om hun cliënten te activeren voor activiteiten buitenshuis, dit is echter een beetje eigen aan mensen met een psychische kwetsbaarheid. Na een eerste kennismaking met de Bosgroep medewerkers en de activiteiten ging dit meestal veel vlotter. Een structurele samenwerking, waarbij herhaaldelijk wordt samengewerkt met dezelfde begeleiding, is op dit vlak dan ook voordelig.

Er werd ook opgemerkt dat het verschil in voldoening na de activiteit soms groot kan zijn. Bv. ook de boscigenaar speelt daar een rol in, er zijn er die enthousiast mee komen helpen en zelfs catering voorzien, er zijn ook eigenaren die volledig op de Bosgroep rekenen wat betreft begeleiding van de activiteiten. De zorgbegeleiding weet dit best op voorhand zodat ze hier op kunnen inspelen.

Knelpunten en oplossingen

Dit tekstdeel gaat dieper in op een aantal ervaren knelpunten en obstakels, en uiteraard mogelijke oplossingen. Vat dit niet op als een teken dat er veel hindernissen te overkomen zijn om tot een positieve ervaring te komen met zinvolle dagbesteding in de natuur, het omgekeerde is eerder het geval. Met dit tekstdeel hoopt de auteur het verschil te maken voor andere (natuur)organisaties die aan de slag willen en het ontwikkelen van zinvolle dagbesteding in de natuur in het algemeen.

Wegwijs raken in de sectoren

Een vlotte organisatie van zinvolle dagbesteding zoals opgevat in dit project, vergt vanzelfsprekend een goede samenwerking met actoren uit de zorgsector. Als leek in de zorgsector en met name de geestelijke gezondheidszorg is het bij aanvang niet eenvoudig om er je weg in te vinden, laat staan om vlot bij de juiste personen terecht te komen waarmee je het organiseren van dagbesteding kan afspreken. Om te beginnen is het een 'grote sector' die ook weinig overzichtelijk is, er is een veelheid aan organisaties en initiatieven met elk hun specifieke doelgroep(en) en werking. Veel organisaties en de samenwerkingsverbanden in de zorgsector lijken ook erg organisch gegroeid te zijn, wat het geheel complex maakt. Hulp van insiders om wegwijs te raken is daarom erg nuttig en tijdbesparend. Voor dit project hebben we het geluk gehad om met minimaal opzoekingswerk vrij snel terecht te zijn gekomen bij **de drie netwerken voor geestelijke gezondheidszorg**: GGZ Kempen, SaRA (GGZ Antwerpen) en Emergo (GGZ Mechelen). De coördinatoren en medewerkers van deze netwerken stonden al snel achter het project en hebben ons zeer nuttige tips gegeven van zorgvoorzieningen en specifieke afdelingen en personen die mogelijk open staan voor het mee organiseren van dagbesteding 'buitenshuis'. Naast het bewandelen van deze piste, hebben we ook tal van organisaties aangeschreven of opgebeld met het aanbod van dagbesteding. Dit gaf slechts moeizaam resultaat en we hebben er ook geen goed zicht op waarom dit niet zo vaak tot de gewenste samenwerking leidde. Het zal ongetwijfeld gebeurd zijn dat het type van de activiteiten die we aanbieden niet geschikt waren voor de doelgroep in kwestie, maar we vermoeden ook dat we soms niet tot bij de juiste personen binnen de organisatie zijn geraakt.

Tevreden gezichten na het uitvoeren van een aanplanting van ca. 1300 (!) boompjes voor realisatie van het Zorgbos van WZC Pniël te Zandhoven.

We vermoeden dat het **ook niet eenvoudig is voor een leek om wegwijs te raken in de organisaties actief in de natuursector**. Gezien deze leidraad is geschreven vanuit het oogpunt van medewerkers van een natuurorganisatie, kunnen we dat moeilijk beoordelen. Maar gezien de veelheid aan organisaties waarvan vele bovendien relatief kleinschalig opgevat zijn, is dit wellicht ook het geval.

Matchen van vraag en aanbod

Met 'vraag' wordt hier bedoeld de vraag van zorgvoorzieningen en/of cliënten naar activiteiten van zinvolle dagbesteding, die laatste vormen het aanbod. Bij het matchen van vraag en aanbod moet de (doelgroep van) cliënten in staat zijn om de vooropgestelde beheerwerken naar behoren uit te voeren, de zorgvoorziening moet de nodige begeleiding kunnen voorzien, ... maar het omgekeerde geldt ook: de activiteiten moeten voldoende uitdaging bevatten en voldoening kunnen geven aan de cliënten.

Maar daar stopt de uitdaging van het matchen van vraag en aanbod niet. Tijdens het project bleek dat er **geografisch gezien een knelpunt bestaat**. In sommige gebieden met mogelijke beheerwerken vonden we geen zorgvoorziening om mee samen te werken. Er bleek daarentegen relatief veel vraag naar activiteiten van zinvolle dagbesteding in de meer verstedelijkte gebieden. Er is daar uiteraard een grotere concentratie aan mensen waardoor er een groter publiek mag verwacht worden ook in de zorgsector. Bovendien vermoeden we dat er verhoudingsgewijs ook meer mensen zijn met een psychische kwetsbaarheid in verstedelijkt gebied. Cliënten in de geestelijke gezondheidszorg hebben vaak een combinatie van persoonlijke uitdagingen en problemen, niet zelden komt er bv. ook armoede bij kijken wat in een verstedelijkte context meer aanwezig is (voor relevante studies daaromtrent, zie bv. www.armoedebestrijding.be). Het behoeft verder geen uitleg dat **in een verstedelijkte omgeving er veel minder aanbod is van activiteiten in de vorm van bosbeheerwerken**. Specifiek bij project Zorgbossen hebben we cliënten en zorgvoorzieningen uit de verstedelijkte regio rond Antwerpen jammer genoeg niet altijd kunnen bedienen. Een mogelijke oplossing is dat beheerwerken in openbare parken het tekort kunnen opvangen. Deze worden niet vaak beheerd met ondersteuning door de Bosgroepen, waardoor wij in project Zorgbossen deze mogelijkheid niet konden uitwerken.

Opzetten van structurele samenwerkingsverbanden

Het opzetten van structurele samenwerkingsverbanden, waarin herhaaldelijk samengewerkt kan worden met het organiseren van zinvolle dagbesteding (bv. een vaste dag per week, gedurende X aantal weken of maanden), **heeft in theorie belangrijke efficiëntiewinsten**. De nodige afspraken tussen zorgvoorziening en de Bosgroep moeten maar eenmalig worden gemaakt, zorgbegeleiding en medewerkers van de Bosgroep leren elkaar beter kennen en weten wat de verwachtingen zijn, enz. Feit is alvast dat zorgvoorzieningen regelmatig vragende partij zijn voor een meer structurele samenwerking. **Ook voor hun cliënten is dit een meerwaarde** daar ze een betere band kunnen opbouwen met de medewerkers van de Bosgroep, meer kennis en inzicht krijgen in de verschillende bosbeheerwerken en simpelweg vaker een ontspannende daginvulling hebben in de natuur.

Het opzetten van structurele samenwerkingsverbanden **vraagt planning en organisatie op een hoger niveau**. Er moeten voldoende, geschikte beheerwerken voorhanden zijn als activiteit. Dit kan eenvoudig opgelost worden door meerdere dagen te werken aan grotere opdrachten. Daarin schuilt wel enig gevaar dat de activiteiten te weinig afwisseling bieden, wat de motivatie kan ondermijnen. Voor bepaalde cliënten kan het dan weer net rustgevend zijn dat ze niet telkens op een andere locatie zijn of het werk dat van hen gevraagd wordt, beter onder de knie krijgen.

De trekkersrol

Het coördineren en organiseren van zinvolle dagbesteding vraagt behoorlijk wat inspanning en tijdsbesteding. Bovendien kan je dit niet te sterk spreiden over meerdere personen zonder in te boeten op efficiëntie. **Een geëngageerd iemand moet dus de nodige tijd en ruimte (kunnen) vrijmaken.** In een project zoals Zorgbossen zijn daartoe de nodige middelen voorzien maar in een andere context zal dit vaak moeilijker liggen. We kunnen ons voorstellen dat er binnen diverse natuurorganisaties en initiatieven, individuele medewerkers het idee van zinvolle dagbesteding in de natuur erg genegen zijn maar struikelen over dit obstakel. Een mogelijke oplossing hiervoor is dat een deel van het werk uit handen genomen wordt door één en dezelfde organisatie of platform (zie aanbevelingen).

Een bosaanplanting in Bonheiden, onderdeel van een Natuuratelier met deelnemers van Revalidatiecentrum Pastel uit Mechelen.

Aanbevelingen

Doorheen deze leidraad staan heel wat tips en aanbevelingen, de belangrijkste gemarkeerd in vetgedrukte tekst, voor zij die interesse hebben om zinvolle dagbesteding in de natuur te organiseren. De auteur wil echter nog één belangrijke aanbeveling meegeven aan de overheid en instanties die dit thema aanbelangen of potentie zien in deze kruisbestuiving tussen natuur(beheer) en de zorg. Volgens ons kunnen veel van de omschreven knelpunten met deze aanbeveling minstens deels aangepakt worden. Of anders gezegd, de oplossingen kunnen gebundeld worden in één aanbeveling.

Het lijkt ons dat een **platform(organisatie) die overkoepelend werkt** een groot verschil kan maken om op terrein effectief tot een grootschaliger realisatie te komen van zinvolle dagbesteding in de natuur. Wat zou deze koepelorganisatie kunnen bewerkstelligen:

1. Het ontwikkelen en beheren van **een digitaal platform dat het matchen van vraag en aanbod** kan sturen, bijvoorbeeld een website met een overzicht op kaart van zorgvoorzieningen die vragende partij zijn en natuurorganisaties die activiteiten aanbieden, met telkens beknopte info rond de aard van wat de mogelijkheden zijn.
2. Het **ontwikkelen van sjablonen**, zoals een standaard overeenkomst tussen zorgvoorziening en natuurorganisatie, een checklist voor risico beoordeling van activiteiten, enz.
3. **Antwoorden uitschrijven en beschikbaar stellen** voor veel gestelde vragen zoals 'Hoe zit het met de verzekering van deelnemende cliënten aan zinvolle dagbesteding in de natuur'.
4. **Aanspreekpunt zijn** voor organisaties uit natuur- en zorgsector die (algemene) vragen of problemen ervaren bij het organiseren van zinvolle dagbesteding in de natuur.
5. Het **opvolgen van relevante regelgeving en samen met de overheid ontwikkelen van incentieven** die het organiseren van zinvolle dagbesteding in de natuur ondersteunen.

We willen zelfs nog een stap verder gaan en een organisatie aanbevelen die deze rol op zich zou kunnen nemen: het **Steunpunt Groene Zorg vzw**. Zij nemen vandaag al een zeer gelijkaardige rol op zich als platform voor de Zorgboerderijen. Bovendien bleek na overleg dat het Steunpunt Groene Zorg zelf ook interesse toont om zijn dienstverlening, kennis en expertise open te zetten naar het volledige en brede gamma van groene zorgactiviteiten.

Nawoord

Dit Platteland + project was een avontuur waarvan we tijdens het schrijven van het projectvoorstel al goed beseften dat het inhoudelijk voor een stuk buiten onze basiswerking lag en zelfs buiten de comfortzone. Gelukkig kregen we snel verschillende collega's van de Antwerpse Bosgroepen enthousiast en mee op de kar, waarvoor ik hen van harte wil bedanken. Kempens Landschap vzw deed ieder najaar een bijdrage in de vorm van locaties met mogelijke beheerwerken. Een deskundige begeleiding van de activiteiten op terrein had niet gekund zonder de bosconsulenten, vaste vrijwilligers en serviceploeg bij de Bosgroepen, sommigen met veel engagement voor dit nieuwe concept. Bedankt!

Ook vanuit andere hoeken was er vanaf de start veel interesse en ondersteuning voor het Zorgbossen project. Willem Rombout van het Steunpunt Groene Zorg vzw gaf waardevolle informatie voor het uitschrijven van het projectvoorstel, zo ook Ewout Van Hove van GGZ netwerk SaRA. Hij bracht me in contact met mensen van het Psychiatrisch Centrum Bethanië, reeds kort voor de eigenlijke aanvang van het project. Het was mijn eerste kennismaking met de psychiatrie. Met de afdeling Tracé 7 – Natuur en dieren is van in het begin een goede samenwerking opgestart. Niet veel later is ook afdeling Knoop1 van Zorggroep Multiversum aangesloten, met wie we ook herhaaldelijk hebben samengewerkt, gevolgd door vele anderen. Een speciale vermelding wil ik nog doen richting Revalidatiecentrum Pastel en in het bijzonder ergotherapeut Mathieu Vanderbeek, met wie er zeer regelmatig is samengewerkt gedurende drie opeenvolgende winters in de vorm van een Natuuratelier.

Tot slot heel veel dank aan alle cliënten en deelnemers. Het deed plezier te merken dat het actief zijn in de natuur deugd deed en men nieuwe vaardigheden aanleerde met het uitvoeren van bosbeheer. De vele vragen die ikzelf en andere begeleiders hebben gekregen over bos en natuur, getuigden van jullie interesse en open geest voor nieuwe kennis en ervaringen. Ik heb ook veel van jullie geleerd, onder andere dat het leven niet voor iedereen even vlot en vanzelfsprekend verloopt maar dat velen onder jullie echte doorzetters zijn.

Tot slot wil ik mij richten tot iedereen die het overweegt om met zinvolle dagbesteding in de natuur aan de slag te gaan. Weet dat er zeker vraag is naar meer initiatieven die dit kunnen aanbieden, voor cliënten uit de geestelijke gezondheidszorg en daarbuiten. Het vraagt zeker enige voorbereiding maar de voldoening voor de cliënten en jezelf is ongeëvenaard. Ga er voor!

Bert Van Gils

Projectleiding Platteland Plus Zorgbossen

Adjunct-coördinator Bosgroep Antwerpen Zuid vzw

Overeenkomst dagbesteding

Overeenkomst binnen het Platteland Plus project **ZORGBOSSEN** (ANT17/P108), waarbij de vier Antwerpse Bosgroepen zinvolle dagbesteding aanbieden in de vorm van kleinschalige bosbeheerwerken, verder 'de activiteit'.

Aanbieder: **BOSGROEP** **VZW**, verder 'de aanbieder'

Contactpersoon: GSM nr:

Deelnemer:, verder 'de deelnemer'

Contactpersoon: GSM nr:

De aanbieder en deelnemer komen het volgende overeen:

§ De activiteiten worden uitgevoerd op vrijwillige basis. Dit document betreft geen arbeids-overeenkomst en de deelnemer ontvangt dus geen vergoeding.

§ Deelnemer of aanbieder kunnen de overeenkomst op elk moment opzeggen, zonder gevolgen.

§ Aard en situering van de activiteit

Locatie:

Omschrijving van de activiteit:

.....

Aantal personen dat participeert aan de activiteiten via de deelnemer (excl. begeleiding):

§ Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid

De deelnemer verklaart dat de deelnemende personen aan de activiteit verzekerd zijn voor ongevallen tijdens de uitvoering en schade aan (eigendommen van) derden. Personeel en vrijwilligers van de aanbieder zijn verzekerd via de betreffende Bosgroep.

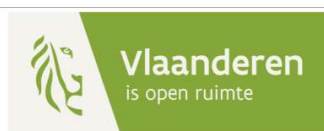
De aanbieder is verantwoordelijk voor volledige en correcte uitvoering van de activiteiten/beheerwerken en staat garant naar de (bos)eigenaar, de deelnemer kan hiervoor niet aansprakelijk worden gesteld. De aanbieder informeert de deelnemer op voorhand rond de aard van de activiteiten (o.a. gebruikte werktuigen of machines, nodige kennis en vaardigheden, ...).

De aanbieder voorziet begeleiding op terrein wat betreft het technische luik van de uit te voeren activiteiten. De deelnemer schat de nood aan persoonlijke begeleiding in voor de personen die participeren in de activiteit. Zij voorziet de nodige begeleiding op terrein.

Opgemaakt te (plaats) op (datum)

Namens de aanbieder (handtekening)

Namens de deelnemer (handtekening)

Dit project werd mede mogelijk gemaakt door cofinanciering uit Platteland Plus, bestaande uit middelen van Vlaanderen en provincie Antwerpen.